

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Manca JUVAN

**OHRANJANJE TRADICIONALNEGA IZROČILA
UPORABE LIPICANCEV ZA VOŽNJO**

DIPLOMSKO DELO

Visokošolski strokovni študij

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Manca JUVAN

**OHRANJANJE TRADICIONALNEGA IZROČILA UPORABE
LIPCANCEV ZA VOŽNJO**

DIPLOMSKO DELO
Visokošolski strokovni študij

**KEEPING THE TRADITION OF USING LIPIZZANERS AS DRIVING
HORSES**

GRADUATION THESIS
Higher professional studies

Ljubljana, 2011

Z diplomskim delom končujem visokošolski študij kmetijstva - zootehniko. Opravljeno je bilo na Katedri za govedorejo, konjerejo, rejo drobnice, perutninarstvo, akvakulturo, etologijo in sonaravno kmetijstvo Oddelka za zootehniko Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Komisija za dodiplomski študij Oddelka za zootehniko je za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Ivana Štuhca.

Recenzent: viš. pred. dr. Klemen POTOČNIK

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: doc. dr. Silvester ŽGUR
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Ivan ŠTUHEC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: viš. pred. dr. Klemen POTOČNIK
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Datum zagovora:

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Manca Juvan

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Vs
DK	UDK 636.1(043.2)=163.6
KG	konji/pasme/lipicanec/vožnja/tradicija/Slovenija
KK	AGRIS L01/5120
AV	JUVAN, Manca
SA	ŠTUHEC, Ivan (mentor)
KZ	SI-1230 Domžale, Groblje 3
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko
LI	2011
IN	OHRANJANJE TRADICIONALNEGA IZROČILA UPORABE LIPCANCEV ZA VOŽNJO
TD	Diplomsko delo (visokošolski strokovni študij)
OP	VII, 25 str., 5 pregl., 14 sl., 21 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	V diplomski nalogi smo preučevali uporabo lipicanca, nastanek pasme in uporabo konj te pasme za vprego kočij, različnih kmetijskih strojev in opravljanje drugih opravil v ruralnem prostoru (npr. dela v gozdu). Konji te pasme v novejšem času pridobivajo pomen v turizmu, konjeniškem športu in pri rekreaciji. V diplomski nalogi smo želeli ugotoviti, kakšna je bila uporaba konj lipicanske pasme za vprego v Sloveniji v preteklosti in kakšna je danes. Ugotovljeno je bilo, da se lipicanec pojavlja na tekmovanjih za vožnjo tako v Slovenji kot v tujini. V letu 2010 je bila udeležba konja lipicanske pasme na slovenskih tekmovanjih v vpregi 60 %, v tujini pa 6,5 %.

KEY WORDS DOCUMENTATION

- DN Vs
- DC UDC 636.1(043.2)=163.6
- CX horses/breeds/Lipizzaner/driving/tradition/Slovenia
- CC AGRIS L01/5120
- AU JUVAN, Manca
- AA ŠTUHEC, Ivan (supervisor)
- PP SI-1230 Domžale, Groblje 3
- PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Animal Science
- PY 2011
- TI KEEPING THE TRADITION OF USING LIPIZZANERS AS DRIVING HORSES
- DT Graduation Thesis (Higher professional studies)
- NO VII, 25 p., 5 tab., 14 fig., 21 ref.
- LA sl
- AL sl/en
- AB The objective of this diploma work was to study the use of Lipizzaner horses, Lipizzaner breed formation and the use of this breed far hitching to carriages, various agricultural machinery, and performing other tasks in the rural area (work in the forest). Horses of this breed are recently gaining more and more important role in tourism, equestrian sport and as leisure horses. The aim of the diploma work was to determine the use of the Lipizzaner horse in Slovenia in the past and what it is today, especially in using Lipizzaners for driving. It has been concluded that the Lipizzaner has run in competitions both in Slovenia and abroad. In 2010, the participation of the Lipizzaner breed in harness horse competitions in Slovenia was 60 %, and abroad 6.5 %.

KAZALO VSEBINE

	str.
Ključna dokumentacijska informacija (KDI)	III
Key words documentation (KWD)	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VII
Kazalo slik	VIII
1 UVOD	1
2 PREGLED OBJAV	2
2.1 ZGODOVINA PASME IN NJEN RAZVOJ	2
2.1.1 Razširjenost reje lipicanca	3
2.1.2 Pasma, ki so sodelovale pri nastanku lipicanca	4
2.1.2.1 Španski konj	4
2.1.2.2 Neapolitanski konj	5
2.1.2.3 Arabski konj	5
2.1.2.4 Danski konj	6
2.2 LINIJE ŽREBCEV IN RODOVI KOBIL	7
2.2.1 Conversano	7
2.2.2 Maestoso	7
2.2.3 Neapolitano	7
2.2.4 Pluto	7
2.2.5 Siglavy	7
2.2.6 Favory	7
3 MATERIAL IN METODE	9
3.1 VIZUALNA PODOBA – BAROČNA PASMA	9
3.2 LIPIZZAN INTERNATIONAL FEDERATION (LIF) – SMERNICE	10
3.3 DELOVNA SPOSOBNOST KONJ	12
3.4 UPORABA LIPICANCEV V VPREGI	13
3.5 UPORABA LIPICANCA V ŠPORTU	14
3.5.1 Dresura	16
3.5.2 Maraton	17

3.5.3	Spretnostna vožnja	18
4	REZULTATI	19
4.1	KONJI LIPICANSKE PASME NA TUJIH TEKMOVANJIH	19
4.2	KONJI LIPICANSKE PASME NA SLOVENSKIH TEKMOVANJIH	20
4.3	KONJI LIPICANSKE PASME NA PREDSTAVAH	22
5	RAZPRAVA IN SKLEPI	24
5.1.	RAZPRAVA	24
5.2	SKLEPI	24
6	POVZETEK	25
7	VIRI	26

KAZALO PREGLEDNIC

	str.
Preglednica 1: Število udeleženi konj lipicanske pasme na kvalifikacijskih tekmovanjih za svetovni pokal v letu 2010 (Driving..., 2010)	19
Preglednica 2: Število udeleženi konj lipicanske pasme v letih 2005 do 2010 na tekmovanju v Nemčiji,	20
Preglednica 3: Število udeleženi konj in lipicanskih konj na slovenskih tekmovanjih v vožnji v letu 2006	21
Preglednica 4: Število udeleženi konj in lipicanskih konj na slovenskih tekmovanjih v vožnji v letu 2009	21
Preglednica 5: Število udeleženi konj in lipicanskih konj na slovenskih tekmovanjih v vožnji v letu 2010	21

KAZALO SLIK

	str.
Slika 1: Španski konj (Our horses..., 2009)	4
Slika 2: Kladrubški konj (Kladruby ..., 2006)	5
Slika 3: Arabski konj (foto: M. Medved)	6
Slika 4: Danski konj (Honey ..., 2011)	6
Slika 5: Baročni konj (Equestrian ..., 2011)	10
Slika 6: Logotip mednarodne organizacije rejcev lipicanskih konj	10
Slika 7: Shematski prikaz priprave konj v Kobilarni Lipica (Rejski program ..., 2010)	13
Slika 8: Lipicanec v treningu za vožnjo (Uzgoj ..., 2011)	15
Slika 9: Dresurna vožnja (foto: N. Tavčar)	16
Slika 10: Tekmovalec v maratonski vožnji (foto: N. Tavčar)	17
Slika 11: Zbranost in točnost pri tekmovanju s stožci (foto: N. Tavčar)	18
Slika 12: Odstotek konj lipicanske pasme na slovenskih tekmovanjih v vožnji v letih 2006, 2009 in 2010	22
Slika 13: Lipicanec v četverovpregi s tremi kladrubskimi žrebci na paradi žrebcev (Hengstparade) v najstarejši nemški kobilarni Marbach leta 2008 (foto: I. Štuhec)	22
Slika 14: Poštna kočija na paradi žrebcev v Marbachu (foto: I. Štuhec)	23

1 UVOD

Že od nekdaj so konje uporabljali za jahanje in vprego. Včasih so si ljudje z njimi služili kruh in si s konjem dvignili življenjski standard. Dandanes pa se konj v razvitih državah uveljavlja kot športen, rekreacijski ali turističen konj. Za uspešno dejavnost moramo konju zagotoviti dobre pogoje življenja in šele nato zahtevati od konja tisto, kar lahko da. S tem se je izboljšala reja in tudi uporabnost lipicanca. Danes ga uporabljajo za rekreacijskega konja, saj je po svetu vse več združenj rejcev lipicancev. V športnem smislu ga uporabljajo tako pri jahanju, kot v vožnji. Lipicanci se pojavljajo na tekmovanjih svetovnega nivoja in dosegajo lepe rezultate. Njihov telesni ustroj jim omogoča izvedbo najzahtevnejših vaj. S tem je zanimiv tudi z vidika uporabe konja na različnih zabavnih prireditvah. Zasledimo ga lahko na velikih prireditvah in sejemskih predstavah svetovnega formata.

Namen diplomskega dela je ugotoviti, v kakšni meri se konj lipicanske pasme pojavlja na tekmovanjih in prireditvah v Slovenji in tujini.

2 PREGLED OBJAV

2.1 ZGODOVINA PASME IN NJEN RAZVOJ

Z rejo pasme lipicanec so začeli v tedanji Habsburški monarhiji, na Krasu leta 1580 z odkupom vasi Lipica. Sprva je bila pasma poimenovana konji kraške pasme lipicanske reje. Ime lipicanec so dobili kasneje, v 18. stoletju. Kobilarna Lipica je ena izmed najstarejših evropskih kobilarn, ki od ustanovitve pa vse do danes vzreja isto pasmo konj (Maček, 2004).

Vzrok za nastanek pasme je bil predvsem zaradi želje po osamosvojitvi Avstrijske monarhije. Zaradi propadanja španske konjereje, ki je do takrat prodajala drage konje dvoru, so prišli do ideje, da bi imeli svojo kobilarno. Ker so takrat lahko le s konji obvladovali to veliko monarhijo, so bili simbol državne moči. Tip konja so povzeli po španskih konjih, z željo, da bi vzrejali odporne, močne, a hkrati skromne konje. Kri so oplemenitili s špansko, dansko, neapolitansko in arabsko pasmo konj (Mihelič, 2004). S tem bi tip konja ustrezal tako za namene dvora, za špansko jahalno šolo kot tudi za transport, predvsem poštnih kočij. Pasma se je tako razvijala na temeljih vsestranskega preizkušanja v španski dvorni jahalni šoli na Dunaju. Uporabljali so jih tudi v vojaški konjenici ter kot vprežne konje gosposkih in poštnih kočij (Dolenc, 1980).

V srednjem veku so kraške konje uporabljali zaradi vzdržljivosti in hitrosti. Bili so suhi, plemeniti, čvrsti in dobri hodov. Predvsem so bili v pomoč vitezom na pohodih in turnirjih. V tem času so bili zelo iskani in dragi. Tudi Valvasor (16. stoletje) je kraške konje omenil kot najboljše konje. Kraške konje so domačini uporabljali za prevoz tovora. Bližina morja jim je dajala dodaten zaslužek, saj so prevažali tovor iz pristanišč na kopno ali obratno. Zaradi vzdržljivosti so lahko premagovali tudi daljše razdalje, do Gradca, Dunaja, Salzburga. Iz kraških konj so nastali lipicanci, ena najstarejših kulturnih pasem konj (Dolenc, 1980).

2.1.1 Razširjenost reje lipicanca

Lipicanec je v zadnjem stoletju in pol postajal vse bolj pomemben tudi v posameznih državnih kobilarnah tradicionalnih konjerejskih držav (Mihelič, 2004; Peternel, 2009):

- Piber – kobilarna iz Avstrije vzreja konje za potrebe španske jahalne šole na Dunaju. Kobilarna lipicancev je postala leta 1920 s sedemindesetimi konji iz Lipice.
- Slovaška kobilarna Topolcianky je bila ustanovljena leta 1921. Osnova je bilo trideset kobil iz Lipice in trije žrebci iz Lipice in Faragasa.
- Szilvarsvarad – Madžari so od samega začetka leta 1912 načrtno vzrejali močnejšega konja, primernejšega za vleko.
- Simbata de Jos – po prvi svetovni vojni je ozemlje Fagarasa pripadal Romuniji. Tu je bila leta 1920 ustanovljena kobilarna, ki je slovela kot največja kobilarna lipicancev na svetu s kar 600 konji.
- Đakovo - leta 1854 so z nakupom lipicanskih konj iz Lipice ustanovili kobilarno in žrebčarno, kasneje pa selekcijsko središče, ki usklajuje nacionalno vzrejo na Hrvaškem.
- Lipik na Hrvaškem
- Karađorđevo (1946) v Srbiji
- Vučjak (1946) v Bosni in Herecegovini. Tu načrtno vzrejajo lipicance drugih barv, da so bolj primerni za kmetijstvo.
- Monterotondo (Italija) – ustanovljena je bila po prvi svetovni vojni (History of ..., 2011).
- Tempel farms Chicago – ustanovljena je bila leta 1958. Prve konje so pripeljali iz Pibra, kasneje pa čredo okrepili še s konji iz Madžarske in Slovenije.

2.1.2 Pasma, ki so sodelovale pri nastanku lipicanca

2.1.2.1 Španski konj

V času, ko je nastajal lipicanec, je bil španski konj zelo cenjen zaradi ponosne drže in plemenite zunanosti. S tem je bil na prvem mestu med evropskimi pasmami konj. To je bil vzrok, da so junija 1580 uvozili v Lipico tri španske žrebce in v naslednjem letu še 6 plemenskih žrebcev in 24 kobil ter s tem prenesli plemenito kri na kraškega konja (Peternel, 2009). Ta pasma je prispevala lipicancu dve liniji, Maestoso in Favory. Na sliki 1 je prikazan žrebec pasme španski konj. Španske konje je uporabljala tudi kobilarne Kladruby na Češkem pri ustvarjanju svoje pasme (slika 2). Žrebca Maestoso in Favory sta prišla v Lipico iz kobilarne Kladruby.

Slika 1: Španski konj (Our horses ..., 2009)

Slika 2: Kladrubški konj (Kladruby ..., 2006)

2.1.2.2 Neapolitanski konj

Tudi ti konji so imeli prednike v Španiji. Imeli so močan in suh skelet in bistvo, kar so dali lipicancu - trda kopita. To je bilo pomembno zaradi kamnitega terena po katerem Kras slovi. Liniji Conversano in Neapolitano sta nastali na osnovi žrebcev te pasme (Lipizzaner, 1997).

2.1.2.3 Arabski konj

Izvor arabskega konja je iz pol puščavskih področij, kar je dalo lipicancu veliko mero odpornosti in vztrajnosti (Pintar, 2008). To je pripomoglo k večji vzdržljivosti. Žrebec Siglavy je osnova linije z enakim imenom (Lipizzaner, 1997). Na sliki 3 je prikazan žrebec pasme arabski konj.

Slika 3: Arabski konj (foto: M. Medved)

2.1.2.4 Danski konj

So elegantni in močni konji. Uporablja se jih za vleko težkih kočij in jahanje. Iz te pasme je izhajal začetnik linije Pluto (Lipizzaner, 1997). Na sliki 4 je prikazan žrebec pasme danski konj.

Slika 4: Danski konj (Honey ..., 2011)

2.2 LINIJE ŽREBCEV IN RODOVI KOBIL

Med predstavniki posameznih linij in predstavnicami posameznih rodov v zunanosti ni razlik, ki bi omogočale ugotavljanje pripadnosti liniji ali rodu. Pripadnost liniji je pogojena z linijsko pripadnostjo očeta, pripadnost rodu pa z rodovno pripadnostjo matere. Linije žrebcev v Kobilarni Lipica so Conversano, Maestoso, Neapolitano, Pluto, Siglavy in Favory (Rejski program ..., 2010).

2.2.1 Conversano

Razmeroma velik, lažje glave, dobro izražen viher, ne izrazito globok in širok.

2.2.2 Maestoso

Velik, globok, širok, težje glave, daljši a čvrst hrbet, kratka ledja, čvrste zasnove. Odlikuje jih eleganca gibanja, posebej v kasu. Največ so jih uporabljali kot jahalne konje, tako v visoki šoli jahanja kot tudi spremstvo pri kočiji.

2.2.3 Neapolitano

Grobi, daljši in čvrst hrbet, močne noge. Vzdržljivost te linije potrjuje to, da je vprega teh konj premagala 120 kilometrov s samo tremi postanki za potešitev žeje. Maraton je potekal v juliju, kar pomeni po vročini in ceste nekoč niso bile tako kot danes, se pravi so to premagali pod težkimi pogoji.

2.2.4 Pluto

Močan, dolg, globok, večje glave, nižjega vihra, dolgega hrbta, čvrste zasnove. Že Habsburžani so to linijo uporabljali za vleko težjih dvornih kočij.

2.2.5 Siglavy

Eleganten konj, manjši okvir, globok in širok, lažji, plemenite glave, kratek hrbet.

2.2.6 Favory

Lažji, višji viher, kratek hrbet in ledja, koščene zasnove. Na dunajskem dvoru so jih uporabljali za paradne kočije.

V začetku dvajsetega stoletja so v Kobilarnah na Hrvaškem, Madžarskem in v Romuniji ustvarili dve novi liniji Tulipan in Incitato ter številne nove rodove kobil; 14 hrvaških

rodov, 13 madžarskih rodov, 14 romunskih rodov in tri jugoslovanske rodove. Po letu 1947 se je v Lipici izoblikoval novi rod Rebecca/Thais (Rejski program ..., 2010).

Rodovi kobil v Kobilarni Lipica so: Betalka, Monteaura, Slava, Batosta, Slavina, Bonadea, Allegra, Trompeta, Steaka, Strana, Canissa, Gaetana, Dubovina, Wera, Grazia, Rebecca/Thais.

3 MATERIAL IN METODE

Podatki za izdelavo diplomske naloge so bili povzeti po rezultatih s tekmovanj, ki so organizirana pod okriljem mednarodne in slovenske konjeniške zveze ter po podatkih mednarodne organizacije rejcev lipicanskih konj. Za analizo mednarodnih tekmovanj v vožnji za leto 2010 so bili podatki o udeležbi lipicanskih konj povzeti od mednarodne konjeniške zveze. Za tekmovanja v Aachnu od leta 2005 do 2010 pa so bili podatki povzeti od organizatorja tekmovanj. Za analizo rezultatov s slovenskih tekmovanj so bili rezultati povzeti od konjeniške zveze Slovenije za leto 2006, 2009 in 2010. Konjeniška zveza Slovenije nima podatkov za leto 2007 in 2008.

3.1 VIZUALNA PODOBA – BAROČNA PASMA

Med baročne pasme konj štejejo andaluzijske, frizijske, luzitanske, kladrubske, knabstrupske konje, konje pasme murgese, ginetta, manorquin ter lipicance.

Baročni konj je gibčnega in močnega telesa z nežnim karakterjem, ki naj bi bil potomec bojnega konja. Ima močno omišičen zadnji del telesa, kar pomeni, da so bile zadnje noge bistvenega pomena pri izvajanju obrambnih vaj. To drži tudi danes, saj imajo vsi dobri in sposobni konji težišče na zadnjem delu. S tem lažje izvajajo vse vaje, še posebej vaje šole nad zemljo, ki so nastajale in se razvijale v času bojev. Zato so baročne pasme konj primerne in priljubljene za klasično in športno dresurno jahanje. Tu zahtevajo visoko stopnjo izšolanosti in sposobnosti. Prav tako je uporaba priljubljena v vožnji, v športnem smislu zaradi sposobnosti, na predstavah pa zaradi samega videza, ki daje nastopu poseben čar (Smith, 2011). V vratu se kaže pravi baročni stil, je omišičen in obokan, pokriva ga gosta griva. Uhlji so po navadi majhni, nosnice pa velike. Na zadnjem delu pa ga bogati košat rep (slika 5).

Slika 5: Baročni konj (Equestrian ..., 2011)

3.2 LIPIZZAN INTERNATIONAL FEDERATION (LIF) – SMERNICE

Slika 6: Logotip mednarodne organizacije rejcev lipicanskih konj (Conditions ..., 2001)

Leta 1986 je bila v Lipici ustanovljena mednarodna organizacija rejcev lipicanskih konj – Lipizzan International Federation (logotip predstavlja slika 6), katera ima namen zagotoviti obstanek ogrožene pasme lipicancev. Vpisani v rodovno knjigo so lahko le tisti lipicanci, ki izvirajo direktno iz ene od osmih linij lipicanca (Conversano, Favory, Incitato, Maestoso, Neapolitano, Pluto, Siglavy, Tulipan) in kobil, ki izhajajo iz tradicionalne reje

lipicanca in so danes poznane. Občasno v rodovno knjigo vpišejo tudi konje arabske, andaluzijske, luzitanske in kladrubške pasme, vendar morajo imeti vodeno rodovno knjigo.

Zunanost konja lipicanske pasme mora ustrezati naslednjim kriterije (Rejski program ..., 2010; Conditions ..., 2001):

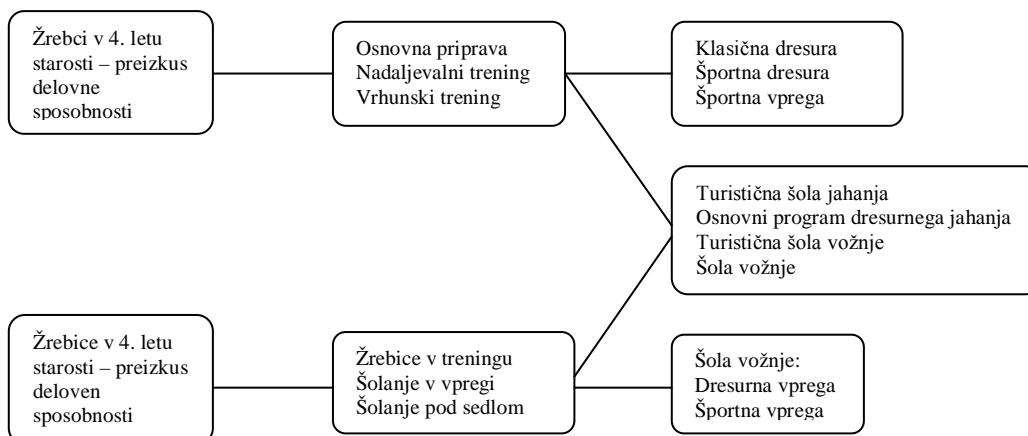
Višina v vihru	155 cm – 158 cm
Barva	prevladuje siva barva, rjava in črna barva je še sprejemljiva, ostale barve so nezaželjene
Glava	sorazmernih dimenzij, srednje velika, plemenita, suha, z ne preveč izrazito spodnjo čeljustjo in ličnico lepo zaokroženo
Oči	velike, temne, živahnega pogleda
Ušesa	srednje velika, elegantna
Vrat	srednje dolg, stik med vratom in glavo je širok, v osnovi je vrat globok in dobro vrinjen med ramena, neprekinjeno dvigajoč od vihra navzgor
Viher	zmerno izražen
Prsni koš	srednje širok, globok in omišičen
Rebra	izrazita, globoka in ne predolga
Pleča	srednje dolga, dovolj položna (>50°), omišičena
Hrbet	ravno povezuje ledveni del z vihrom
Ledja	kratka, široka, rahlo izbočena, omišičena, dobro povezana s hrbtom
Križ	močan, širok, dolg, dobro omišičen, dolžina mora biti daljša od širine
Noge	korektne, čvrste a suhe gradnje, z dobro formiranimi sklepi in srednje dolgimi biclji
Rep	ne sme biti postavljen prenizko
Kopita	močna in pravilno oblikovana
Značaj	plemenit, živahen, a krotek in prijazen, voljan delati in prenašati pritisk dela.
Gibanje	Prirojena zmožnost za zbrano delo in premagovanje dolgih razdalji tako v jahanju kot vpregi. Gibanje je ponosno in plemenito, vsi koraki, hod, kas in galop so elegantni in uravnoteženi.

3.3 DELOVNA SPOSOBNOST KONJ

Preizkus delovne sposobnosti omogoča vrednotenje konja, njegovega karakterja, temperamenta, kvalitete hodov v prostem gibanju in pod sedlom, delavoljnosti in splošne fizične zmogljivosti ter voljnost in sposobnosti pod sedlom ali v vpregi. Kriterij je konj živahnega temperamenta vendar dobrohotnega karakterja, ki ga odlikuje učljivost, delavoljnost, dobra plodnost, pozna zrelost, čvrsta konstitucija, dolgoživost in dobro izkoriščanje krme (Rejski program ..., 2010).

Delovne sposobnosti plemenskih živali lahko vrednotimo tudi na osnovi rezultatov na tekmovanjih v dresuri, preskakovanju ovir, militariju, vprežnih disciplinah, izvedenih v skladu z veljavnimi pravilniki Konjeniške zveze Slovenije in pravilniki FEI (Federation Equestre Internationale-Mednarodna konjeniška zveza), v primeru, da gre za uvožene konje pa tudi rezultatov uradnih tekmovanj ustrezne nacionalne konjeniške organizacije države iz katere konj izvira. Država, v kateri je organizirano tekmovanje, mora biti članica mednarodne konjeniške zveze (Rejski program ..., 2010).

Žrebce in kobile lipicanske pasme razvrščamo v kakovostne razrede glede na njihovo oceno lastnosti zunanosti, rezultate preizkusa delovne sposobnosti in po kvaliteti potomstva. Če povzamemo shematski prikaz v sliki 7, ki predstavlja pripravo konj za delo v Kobilarni Lipici, preizkus delovne sposobnosti, pričnemo v četrtem letu starosti. Velja tako za kobile kot žrebce. Konje po preizkusu razdelijo v panogo glede na sposobnost. Najboljši žrebci gredo v športno smer, tako v dresurnem jahanju, kot v vpregah. Dobre kobile gredo v vožnjo ostale se razvrstijo v turistično vožnjo ali jahanje. Nekatere pa so odbrane takoj za nadaljnjo rejo (Rejski program ..., 2010).

Slika 7: Shematski prikaz priprave konj v Kobilarni Lipica (Rejski program ..., 2010)

Rejski cilj vzreje lipicanca je skladen, eleganten, plemenit konj srednjega okvira, v klasičnem tipu, pravilnih in izdatnih hodov, kar je primerno za izvajanje klasičnega dresurnega jahanja in tudi ostalih oblik konjeniškega udejstvovanja pod sedlom pa tudi vaj šole nad zemljo ter v vožnji (Rejski program ..., 2010).

Za dobro rejo je bistvenega pomena selekcija živali. Za plemenjake so uporabljali le tiste žrebce, ki so se posebno izkazali pri težkem in napornem šolanju. Tu gre poudarek tudi na psihično in fizično vzdržljivost. Pomemben je tudi karakter in temperament konja ter odgovarjati morajo standardom lipicanca. Pomembno pri reji je tudi vrednotenje porekla, ocena zunanjih lastnosti, preizkušanje delovne sposobnosti, vrednotenje po kvaliteti potomstva, presoja zdravja in plodnosti in razvrščanje v kakovostne razrede (Rejski program ..., 2010).

3.4 UPORABA LIPICANCEV V VPREGI

Vse do 20. stoletja je pri večini transporta za vlečno silo služil konj. Konji so prevažali vse, od ljudi do stvari. Kmetijstvo se je okoli leta 1954 začelo mehanizirati in število konj je začelo padati (Blažko, 2010). V zadnjih desetletjih je začelo naraščati zanimanje za športne konje. Danes lipicance kot druge konje uporabljajo za vožnjo v športnem, rekreacijskem ter turističnem smislu. Vse bolj se razvija športna vožnja. Tudi v Sloveniji se pojavlja vse več športnih kočij tudi z lipicansko vprego.

3.5 UPORABA LIPICANCA V ŠPORTU

V dolgi zgodovini obstoja se je lipicanec uveljavil kot jahalni in vlečni konj, posebno v Evropi. Predvsem na Madžarskem se je uveljavil kot delovni konj. Madžari so načrtno vzrejali močnejšega konja, ki bi bil primernejši za vleko. V konjeniškem svetu je Nemčija velesila, vendar je danes Madžarska ena najrazvitejših držav evropske športne vožnje (Mihelič, 2004).

Današnja tekmovanja v vpregi temeljijo na treh disciplinah; dresura, maraton in spretnostna vožnja, ki se izvedejo v treh dneh. Prvi dan se izvaja dresurna naloga, drugi dan je maraton in tretji dan spretnostna vožnja. Po pravilniku mednarodne konjeniške zveze (FEI – Federation Equestre Internationale) lahko kočijaž tekmuje z enim, dvema ali štirimi konji. Pri mednarodni konjeniški zvezi, v katero je vključenih 133 držav, je vožnja kot tekmovalna disciplina od leta 1970 (About driving, 2010). Med najpomembnejša tekmovanja, ki se izvajajo v okviru mednarodne konjeniške zveze so svetovno prvenstvo, svetovne konjeniške igre in tekmovanja za svetovni pokal. Vsa tekmovanja na mednarodnem nivoju potekajo po propozicijah. Pred tekmovanjem je vedno veterinarska kontrola. Pristojni veterinar pregleda vsakega tekmovalnega konja posebej. Oceni njegovo sposobnost za udeležbo na tekmovanju. Obvezen je tudi pregled dokumentov, ki spremljajo konja. Urejena mora imeti zahtevana cepljenja in preglede krvi. Konji morajo priti na tekmovanje že kakšen dan prej, da se odpočijejo od poti. Organizator mora zagotoviti vsakemu konju svoj boks ustreznih dimenzij. Imeti morajo tudi ustrezen prostor za trening konj med samim tekmovanjem in prostor za ogrevanje konj pred tekmovanjem. Trening vprege lahko poteka tudi brez kočije (slika 8).

Slika 8: Lipicanec v treningu za vožnjo (Uzgoj ..., 2011)

3.5.1 Dresura

V prostoru v izmeri najmanj 100 m x 40 m voznik vodi konja oziroma konje po točno določenih navodilih in izvaja like kot so krogi, pol krogi, serpentine, diagonale. Med tem menja tudi tempo in korake. Nalogo mora izpeljati čim bolj natančno in brez napak ter v določenem času. Vsako napako v nalogi in prekoračen čas kaznujejo s kazenskimi točkami. Točkujejo tudi skladnost konja oziroma konj z voznikom. Voznikova dejstva morajo biti čim bolj neopazna. Celotna naloga mora biti čim bolj mirno izpeljana. S tem dobi voznik več točk in večji odstotek ocenjenosti izvedene naloge. Kot napake štejejo prezgoden oziroma prepozen vhod v tekmovalni prostor, sestop voznika ali sovoznika s kočije, napaka pri sami izvedbi naloge. V primeru, da se prevrne kočija ali zašepa konj, sledi izključitev. Tekmovalci in konji morajo imeti predpisano opremo sicer sledijo kazenske točke. Voznik mora imeti predpasnik, rokavice, pokrivalo in bič. Prav tako mora imeti ustrezno obleko sovoznik. Zmaga tisti voznik oziroma ekipa, ki je nalogo opravila najbolj skladno in z najmanj napakami. Rezultate dresure, maraton in spretnostne vožnje seštevajo in po končanem tekmovanju razglasijo končni rezultat (Rules for ..., 2011). Na sliki 9 je prikazana dresurna vožnja.

Slika 9: Dresurna vožnja (foto: N. Tavčar)

3.5.2 Maraton

To je za gledalce najbolj zanimiva predstava. Maraton je lahko dolg do 18 km. Med progo tekmovalci premagujejo različne ovire, strme vzpone, nagibe in ostre zavoje. Ovire so lahko naravne ali narejene iz primernih materialov, vendar jih organizatorji poskušajo čim bolj približati naravnim. Tu se pokaže moč in kondicijska pripravljenost konj. To je fizično najbolj zahtevna disciplina za konje v vpregi. Med samim tekmovanjem je veterinarska kontrola konj. Napake pri maratonu so nepravilen hod v določeni fazi, sestop sovoznika in voznika med vožnjo, prihod v cilj pred minimalnim ali dovoljenim časom, narobe izpeljana pot okoli ovire, če je tekmovalec brez biča. Napake, ki so vzrok za izključitev, so kas ali galop v fazi, ki je namenjena koraku, prihod v cilj po maksimalnem času, prelahek ali preozek voz, opešanos konj med samim tekmovanjem, nepravilen vstop v tekmovalni prostor in nedovoljena zunanja pomoč. Zmaga tista ekipa, ki najhitreje in z najmanj napak premaga progo (Rules for ..., 2011).

Slika 10: Tekmovalec v maratonski vožnji (foto: N. Tavčar)

3.5.3 Spretnostna vožnja

V žargonu jo imenujejo kar stožci. Tekmovanje se odvija na ravni peščeni ali travnati podlagi. Proga je označena s stožci na katerih so žogice (slika 11). Progo morajo tekmovalci prevoziti po začrtani poti in čim hitreje, brez podrtih stožcev oziroma padlih žogic. Tu se izkaže poslušnost, vodljivost, zbranost in pripravljenost konj za delo po napornem maratonu, saj je ta del tekmovanja po navadi na vrsti zadnji tekmovalni dan. Od voznika zahteva precizno oko in natančno izpeljano progo. Kazenske točke lahko tekmovalec dobi, če štarta pred sodniškim zvoncem ali pa 60 sekund po njem, če v roki ne drži biča, če poruši žogice ali stožce, v primeru neposlušnosti konj, sestopa voznika ali sovoznika in v primeru prekoračitve dovoljenega časa. V primeru, da se voz prevrne, je prekoračen maksimalen čas, po tretji neposlušnosti konj ali prehoda preko ovire, ki ni v vrstnem redu pa sledi izključitev (Rules for ..., 2011).

Slika 11: Zbranost in točnost pri tekmovanju s stožci (foto: N. Tavčar)

4 REZULTATI

4.1 KONJI LIPICANSKE PASME NA TUJIH TEKMOVANJIH

Z udeležbami na mednarodnih tekmovanjih, kot tudi na nastopih, se prepoznavnost lipicanca širi. To nam pove tudi število udeleženih lipicanskih konj na mednarodnih tekmovanjih. Če povzamemo povprečje v letu 2010 je na kvalifikacijskih tekmovanjih za svetovni pokal v vožnji nastopilo 6,5 % konj lipicanske pasme od vseh 2536 nastopajočih konj (Preglednica 1). Lipicanec je bil skoraj na vsaki tekmi prijavljen kot tekmovalni konj.

Preglednica 1: Število udeleženih konj lipicanske pasme na kvalifikacijskih tekmovanjih za svetovni pokal v letu 2010 (Driving ..., 2010)

Kraj in država tekmovanja	Število udeleženih konj lipicanske pasme	Število vseh udeleženih konj	Odstotek lipicanskih konj glede na udeležene konje (%)
Zelhem (Nizozemska)	0	93	0
Windsor (Velika Britanija)	6	179	3
Vecses (Madžarska)	41	189	22
Saumur (Francija)	6	167	4
Riesenbeck (Nemčija)	24	349	7
Pau (Francija)	0	55	0
Nebanice (Češka)	14	336	4
Le Pin au Haras (Francija)	2	146	1
Lähden (Nemčija)	1	156	1
Fabiansebestyen (Madžarska)	39	159	25
Dorthealyst (Danska)	0	115	0
Conty (Francija)	4	140	3
Altenfelden (Avstrija)	17	332	5
Aachen (Nemčija)	12	120	10

Poudariti je potrebno tudi to, da se konji lipicanske pasme kvalificirajo na pomembna tekmovanja svetovnega formata. Leta 2009 se je prvič kvalificirala slovenska dvovprega na svetovno prvenstvo na Madžarskem.

Prireditve v Aachnu, v Nemčiji velja za najbolj znan konjeniški turnir, tako s strani tekmovalcev kot tudi s strani obiskovalcev. Leta 2006 si ga je v živo ogledalo 576 000 gledalcev. Tukaj se tekmovalci potegujejo za zmago v sedmih disciplinah; pod sedlom v preskakovanju ovir, dresuri, eventingu, endurancu, voltažiranju, reiningu ter v vožnji. Če pregledamo analizo udeležbe lipicancev na tem tekmovanju v vožnji, jih vse od leta 2005 redno zasledimo okoli 10 % (preglednica 2).

Preglednica 2: Število udeleženih konj lipicanske pasme v letih 2005 do 2010 na tekmovanju v Nemčiji, v Aachnu (Archiv ..., 2010)

Leto	Število vseh udeleženih konj	Število udeleženih konj lipicanske pasme	Odstotek konj lipicanske pasme (%)
2005	126	13	10
2006	130	10	8
2007	92	10	11
2008	125	17	14
2009	120	13	11
2010	120	12	10

4.2 KONJI LIPICANSKE PASME NA SLOVENSKEH TEKMOVANJIH

V Sloveniji je zadnja leta čedalje več tekmovanj v vožnji. Na večini tekmovanj je tekmovalen konj tudi lipicanec. V letu 2006 je na petih tekmovanjih sodelovalo 64 konj, od tega je bilo 21 konj lipicanske pasme, torej 33 % (preglednica 3). V letu 2009 je bilo organiziranih prav tako pet tekmovanj katerih se je udeležilo 116 konj, od tega je bilo 54 konj lipicanske pasme, torej 46 % (preglednica 4). Iz preglednice 5 pa lahko razberemo, da je bilo v letu 2010 prav tako organiziranih pet tekmovanj. Na njih je tekmovalo 107 konj, od tega 64 konj lipicanske pasme, kar znaša 60 %.

Preglednica 3: Število udeleženi konj in lipicanski konj na slovenskih tekmovanjih v vožnji v letu 2006 (Rezultati ..., 2011)

Kraj tekmovanja	Število vseh udeleženi konj	Število udeleženi konj lipicanske pasme	Odstotek konj lipicanske pasme (%)
Laško	12	4	33
Lenart	12	2	17
Celje	14	2	14
Založe	10	0	0
Lipica	16	13	81
Skupaj	64	21	33

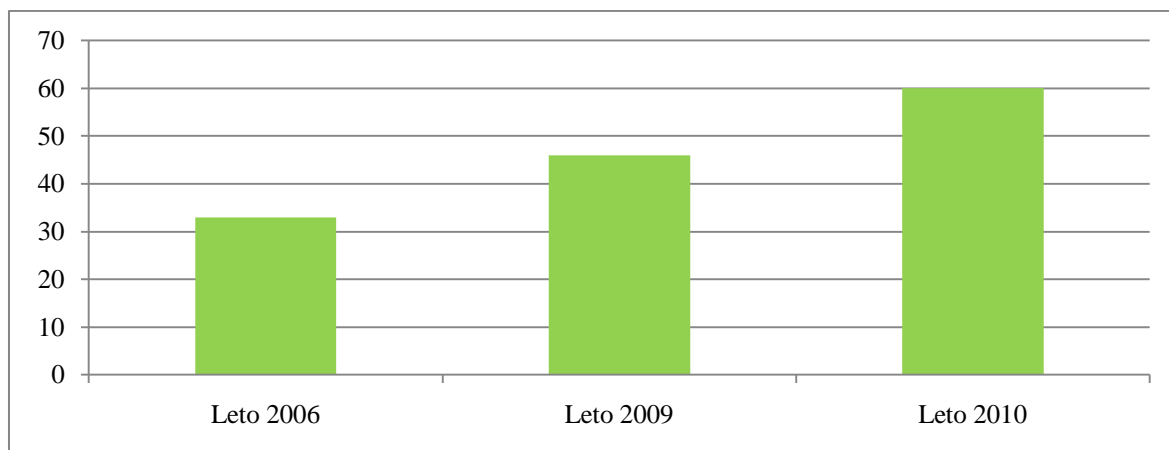
Preglednica 4: Število udeleženi konj in lipicanski konj na slovenskih tekmovanjih v vožnji v letu 2009 (Rezultati ..., 2011)

Kraj tekmovanja	Število vseh udeleženi konj	Število udeleženi konj lipicanske pasme	Odstotek konj lipicanske pasme (%)
Celje	11	7	64
Povir	22	12	55
Lopata	30	12	40
Žirovnica	38	13	34
Lipica	15	10	67
Skupaj	116	54	46

Preglednica 5: Število udeleženi konj in lipicanski konj na slovenskih tekmovanjih v vožnji v letu 2010 (Rezultati ..., 2011)

Kraj tekmovanja	Število vseh udeleženi konj	Število udeleženi konj lipicanske pasme	Odstotek konj lipicanske pasme (%)
Globoko	23	12	52
Povir	23	14	61
Bajnof	17	12	71
Lesce	10	10	100
Lopata	34	16	47
Skupaj	107	64	60

Iz slike 12 lahko razberemo, da se odstotek udeležbe konj lipicanske pasme pri nas povečuje iz leta v leto. Od leta 2006 pa do leta 2010 je razlika 27 odstotnih točk. Če povzamemo vsa tri povprečja skupaj znaša udeležba konj lipicanske pasme na slovenskih tekmovanjih 46 %.

Slika 12: Odstotek konj lipicanske pasme na slovenskih tekmovanjih v vožnji v letih 2006, 2009 in 2010

4.3 KONJI LIPICANSKE PASME NA PREDSTAVAH

Slika 13: Lipicanec v četverovpregi s tremi kladrubskimi žrebci na paradi žrebcev (Hengstparade) v najstarejši nemški kobilarni Marbach leta 2008 (foto: I. Štuhec)

Konji lipicanske pasme se pojavljajo po vsem svetu. Najbolj pa so razširjeni v Evropi. Odvisno je tudi iz katere kobilarne oziroma reje prihaja konj in kakšen je njegov rodovnik. Na ceno lahko vplivajo tudi predniki konja. Največjo težo pa ima prav gotovo znanje in sama delovna sposobnost konja. Torej je pomembna udeležba na tekmovanjih ali na predstavah. S tem se povečuje prepoznavnost posameznega konja in zanimanje za pasmo. Lipicanski konji so nastopili na največjem sejmu na svetu, na Equitani leta 2007. Sejem obiščejo tekmovalci, rejci, organizatorji tekmovanj, proizvajalci opreme, krme, transportnih sredstev, ljubitelji konj, skratka vsi, ki jih konjenišvo kakor koli povezuje. V letu 2007 so zabeležili okoli 220 000 obiskovalcev. Nastopati na tako velikem sejmu ima velik pomen za predstavitev pasme, saj si predstavo ogleda veliko število ljudi. Kobilarna Marbach ima žrebce različnih pasem, med njimi tudi enega lipicanskega. Tja vozijo pripuščati kobile rejci iz deleže Baden-Württemberg. Vsako leto organizirajo parado žrebcev (Hengstparade) v zadnjih dneh oktobra in prvih dneh novembra (tri do štiri ponovitve), ki se je udeleži vsako leto 40.000 do 50.000 gledalcev (sliki 13 in 14).

Slika 14: Poštna kočija na paradi žrebcev v Marbachu (foto: I. Štuhec)

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

5.1. RAZPRAVA

Z razvojem športa se je tudi vožnja začela uveljavljati kot športna disciplina. Vprega lipicanskih konj sega že na sam začetek reje te pasme in zaradi tega smo v nalogi želeli ugotoviti udeležnost te pasme na tekmovanjih in predstavah.

5.2 SKLEPI

Lipicanec se pojavlja na tekmovanjih in predstavah v tujini. Kot tekmovalnega konja ga v tujini zasledimo skoraj na vsaki tekmi v letu 2010. V Sloveniji pa se iz leta v leto povečuje udeležba lipicanskih konj na tekmovanjih.

6 POVZETEK

V diplomski nalogi smo analizirali uporabo konj pasme lipicanec za vožnjo. Od vsega začetka je ta konj partner človeku. Na začetku je bil kot pomoč pri preživetju in kot sodelavec v službi. Danes pa ga ima človek za bolj sebi enakopravnega in lahko rečemo, da je konjenišvo gospodarska panoga. Denimo z nastopi in tekmovanji ali kot turistična znamenitost. Danes je lipicanec razširjen po vsem svetu. Najstarejša kobilarna je v Lipici. Kasneje so nastale še druge kobilarne, predvsem v Evropi. Da je lipicanec tako univerzalen konj, gredo zasluge ciljem selekcije, ki jim z manjšimi korekcijami sledi vzreja lipicanskih konj od ustanovitve Kobilarne Lipica dalje. S sposobnostmi izvajanja likov šole nad zemljo in baročnim videzom v vpregi, se je uveljavil kot uspešen paradni konj. Beležimo pa tudi udeležbo na mednarodni ravni tako v dresurnem jahanju, kot tudi v vožnji. Tudi v Sloveniji beležimo povečano število tekmovanj v vpregah v zadnjih letih. Na njih pa je opažen vedno večji delež lipicancev.

7 VIRI

About driving. FEI. At the heart of horse sport.

<http://old.fei.org/a/about/about.htm> (10. jan. 2011)

Archiv-Ergebnisse. CHIO Aachen.

<http://www.chio-aachen.de/default.asp> (12. dec. 2010)

Blažko A. 2010 Konjsko spravilo lesa v Trnovskem gozdu. Kromberk, Goriški muzej.

http://www.goriskimuzej.si/Doli/files/ambroz_Blazko.pdf (2. feb. 2011)

Conditions of origin of the pure bred lipizzaner. 2001. The Lipizzaner International Federation.

<http://www.lipizzaninternationalfederation.eu.com/> (2. feb. 2011)

Dolenc M. 1980. Lipica. Mladinska knjiga: 23, 26, 64

Driving results. 2010. FEI. At the heart of horse sport (23. dec. 2010).

<http://www.fei.org/disciplines/driving/results> (12. jan. 2011)

Equestrian Portrait Of Philip IV. 1st Art Gallery. Own a masterpiece.

<http://www.1st-art-gallery.com/Diego-Rodriguez-De-Silva-Y-Velazquez/Equestrian-Portrait-Of-Philip-IV.html> (4. jan. 2011)

History of the Lipizzan breed. Lipizzan Connection.

<http://www.lipizzanconnection.com/history/> (2. feb 2011)

Honey Breeze Farm.

<http://honeybreezefarm.com/stallions.html#sectionR> (2. feb. 2011)

Kladruby and Slatiňany. V: The 6th International Deer, Biology Congress. 2006. Research Institute of Animal Production (11. avg. 2006).

<http://idbc.agrobiology.eu/tours.htm> (2. feb. 2011)

Lipizzaner. 1997. Oklahoma State University, Department of Animal Science (12. dec. 1997).

<http://www.ansi.okstate.edu/breeds/horses/lipizzan/index.htm> (8. okt. 2010)

Maček A. 2004. Kraljevi konji s krasa. Gea. (maj 2004).

<http://www.gea-on.net/clanek.asp?ID=471> (8. jan. 2011)

Mihelič I. 2004. Otroci burje. Ljubljana, Kmečki glas: 87, 123-129

Our Horses in UK. 2009. RM horse training.

<http://www.naturalhorsetraining.eu/wp-content/uploads/Idolo-for-sale.jpg>

(2. feb. 2011)

Peternel N. 2009. Primerjava uspešnosti pripuščanja in o semenjevanja lipicanskih kobil.

Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko: 9 str.

Pintar G. 2008. Divja sapa. Arabian horses Pintar. (28. jan. 2008)

<http://blog.arabians-pintar.com/?subpage=0&id=2> (9. okt. 2010)

Rejski program Kobilarne Lipica za pasmo lipicanski konj. Kobilarna Lipica 1580. (13. dec. 2010)

<http://www.lipica.org/si/files/default/Kobilarna/rejski-program-za-pasmo-lipicanski-konj-2011-01-06.pdf> (2. feb. 2011)

Rezultati in pravilniki. Konjeniška zveza Slovenije.

<http://www.konj-zveza.si> (26. jan. 2011)

Rules for International Combined Driving Events. 2011. 10th edition. Lausanne,
Federation Equestre Internationale: 5, 6, 15, 18, 19, 20

Smith S.E. What is a baroque horse. Wise Geek. Clear answer for a common question.
(2011)
<http://www.wisegeek.com/what-is-a-baroque-horse.htm> (25. jan. 2011)

Uzgoj, selekcija i dresura. Ergela Đakovo.
[http://www.ergela-djakovo.hr/index.php?option=com_content&task=view
&id=19&Itemid=39](http://www.ergela-djakovo.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=19&Itemid=39) (3. feb. 2011)